

गण्डकी प्रदेश भवन निर्माण तथा बस्ती विकास सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: भवन निर्माण तथा बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई जोखिममुक्त, सुरक्षित र सुविधायुक्त बनाउन आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

गण्डकी प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “गण्डकी प्रदेश भवन निर्माण तथा बस्ती विकास ऐन, २०८१” रहेको छ।
(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-
 - (क) “अभिलेखीकरण” भन्नाले यो ऐन प्रारम्भ हुनु अगाडि प्रचलित भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड बमोजिम निर्माण सम्पन्न भएका भवनलाई कार्यालय वा निर्देशनालयमा अभिलेख दर्ता गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।
 - (ख) “अधिकार प्राप्त अधिकारी” भन्नाले यस ऐन बमोजिम दण्ड जरिवाना समेतका कार्य गर्न कार्यालय प्रमुख वा कार्यालय प्रमुख भई कार्य गर्न तोकिएको अधिकृत कर्मचारी सम्झनु पर्छ।
 - (ग) “एकिकृत बस्ती” भन्नाले प्रदेशभित्रको कुनै भौगोलिक क्षेत्रमा भौतिक, सामाजिक, आर्थिक एवम् साँस्कृतिक पूर्वाधारलाई समेटि व्यबस्थित रूपमा निर्माण गरिने योजनाबद्ध बस्ती सम्झनु पर्छ र सो शब्दले अव्यवस्थित र पूर्वाधार अभाव भएका बस्तीमा पूर्वाधार विकास गरिएको बस्ती वा जोखिममा रहेका बस्तीका नागरिकलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गरिएको बस्ती समेतलाई जनाउँछ।
 - (घ) “कार्यालय” भन्नाले मन्त्रालय अन्तर्गतका शहरी विकास तथा भवन कार्यालय वा सोही प्रकृतिको काम गर्न स्थापित अन्य विषयगत कार्यालय सम्झनु पर्छ।
 - (ङ) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वा प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित सूचनामा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ।
 - (च) “नक्सा” भन्नाले भवन निर्माण सम्बन्धी सम्पूर्ण रेखाचित्र, विवरण र अन्य कागजपत्र सम्झनु पर्छ।
 - (छ) “निर्देशक” भन्नाले पूर्वाधार विकास निर्देशनालयको प्रमुख भई कार्य गर्ने अधिकृत कर्मचारी सम्झनु पर्छ।
 - (ज) “निर्देशक समिति” भन्नाले दफा २३ बमोजिम गठित निर्देशक समिति सम्झनु पर्छ।

- (झ) “निर्देशनालय” भन्नाले मन्त्रालय मातहत रहेको पूर्वाधार विकास निर्देशनालय सम्झनु पर्छ।
- (ञ) “प्रदेश” भन्नाले गण्डकी प्रदेश सम्झनु पर्छ ।
- (ट) “प्रदेश सरकार” भन्नाले गण्डकी प्रदेश सरकार सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “प्रबलीकरण” भन्नाले विपद्बाट प्रभावित संरचनाहरूमा भएको क्षतिको प्राविधिक मुल्याङ्कनबाट सामान्य र बृहत मर्मत गर्नुपर्ने भनी यकिन भएको मर्मत सम्भार कार्य सम्झनु पर्छ।
- (ड) “प्राविधिक समिति” भन्नाले दफा २५ बमोजिम गठित प्रदेश भवन निर्माण सुदृढीकरण प्राविधिक समिति सम्झनु पर्छ।
- (ढ) “पुनर्निर्माण” भन्नाले भवन वा बस्तीहरूको विपद् वा अन्य कुनै किसिमबाट भएको क्षतिको दिगो, दरिलो र योजनाबद्ध रूपमा गरिने आर्थिक, सामाजिक वा भौतिक विकास, नवनिर्माण तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी कार्य सम्झनु पर्छ।
- (ण) “बस्ती” भन्नाले प्रदेशले तोक्ने विशेष प्रकारको एकाङ्की बाहेक एउटै उत्पादन प्रणालीसँग जोडिएको तीन सय पचास मिटरको अर्धव्यास भित्र कम्तीमा दश वटा भवन भएको बसोवास क्षेत्र र सो क्षेत्रमा रहेका भवनहरू, बाटोघाटो, स्थानीय सम्पदाहरू, एक सय वर्ष भन्दा पुरानो आस्थाका केन्द्र र सो वरिपरिका खुला क्षेत्र, पानीका स्रोत, वन बुट्यानको समग्र स्वरूप सम्झनु पर्छ।
- (त) “भवन” भन्नाले प्रदेश सरकारको पूर्ण वा आंशिक लगानीमा रहेका वा हस्तान्तरण भएका वा प्राप्त हुने आवासीय, सार्वजनिक, व्यवसायिक, कार्यालय, सङ्ग्रहालय, सभागृह, अस्पताल, शीत भण्डार, रङ्गशाला, बसपार्क, विद्यालय, संस्थागत भवन, भ्यूटावर, गोदाम घर वा अन्य यस्तै प्रयोजनको लागि बनेको संरचना सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस्तो संरचनाको कुनै भागलाई समेत जनाउँछ।

तर, भवन संहिता, मापदण्ड, अध्ययन अनुसन्धान र प्रविधि अभिलेखीकरणका लागि भवन भन्नाले प्रदेशमा रहेका सबै प्रकारका भवन सम्झनु पर्छ।

- (थ) “भवन एकिकरण” भन्नाले एकल स्वामित्वका छुट्टा-छुट्टै भवनहरूलाई एकीकृत गरी बन्ने बहुस्वामित्वको एउटै भवनलाई जनाउँछ।
- (द) “भवन निर्माण” भन्नाले प्रदेशको क्षेत्राधिकारभित्र प्रदेशको पूर्ण वा आंशिक लगानीमा रहेका आवासीय, सार्वजनिक, संस्थागत तथा सामुदायिक भवनको मर्मत सम्भार, आवरण तथा विवरण सुधार, प्रबलीकरण, नयाँ संरचना निर्माण गर्ने, पुरानो भवन भत्काई पुनः निर्माण गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ। सो शब्दले तला थप गर्ने, मोहडा फेर्ने वा भित्री संरचना परिवर्तन गर्ने, साबिकको भवनमा झ्याल, ढोका, बार्दली, कौशी, दलान, टहरा, तवेला आदि

थपघट गरी बनाउने, साँधमा पर्खाल लगाउने वा सो सम्बन्धी अन्य निर्माण कार्य समेतलाई जनाउँछ।

- (ध) “भवन संहिता” भन्नाले नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन संहिता सम्झनु पर्छ।
- (न) “मन्त्रालय” भन्नाले प्रदेश सरकारको शहरी, भवन, बस्ती विकास तथा भौतिक पूर्वाधार विकास सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालयलाई सम्झनु पर्छ।
- (प) “स्थानीय तह” भन्नाले प्रदेश भित्रका गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई सम्झनु पर्छ।
- (फ) “सामान्य मर्मत” भन्नाले पुननिर्माण वा प्रबलीकरण गर्न नपर्ने प्रकृतिको क्षतिको मर्मत सम्भार सम्झनु पर्छ।
- (ब) “स्थानीय बस्ती विकास योजना” भन्नाले स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको भौतिक विकासको लागि तत्सम्बन्धी कार्यक्रम निर्धारण गरी तयार गरेको योजना सम्झनु पर्छ।
- (भ) “संस्था” भन्नाले बसोबास, बस्ती विकास, बजार विकास जस्ता भौतिक विकास सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएको संस्था सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद-२

भवन वर्गीकरण, निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन

३. भवनको वर्गीकरण: (१) भवन संहिताको कार्यान्वयन तथा नियमन गर्ने प्रयोजनका लागि भवनलाई देहाय बमोजिम वर्गीकरण गरिएको छ:-

- (क) “क” वर्ग: विकसित मुलुकमा अपनाइएका भवन संहिता समेतको अनुशरण, आधुनिक प्रविधि एवम् निर्माण सामग्रीहरूको प्रयोग गरी इण्टरनेशनल स्टेट अफ आर्टमा आधारित हुने गरी बनाइने अत्याधुनिक भवनहरू,
- (ख) “ख” वर्ग: प्लिन्थ एरिया एक हजार वर्गफिटभन्दा बढी, भुइँतला सहित तीन तलाभन्दा बढी वा स्ट्रक्चरल स्पान चार दशमलव पाँच मिटरभन्दा बढी भएका भवनहरू,
- (ग) “ग” वर्ग: प्लिन्थ एरिया एक हजार वर्गफिटसम्म, भुइँतला सहित तीन तलासम्म वा स्ट्रक्चरल स्पान चार दशमलव पाँच मिटरसम्म भएका भवनहरू,
- (घ) “घ” वर्ग: खण्ड (क), (ख) र (ग) मा लेखिएदेखि बाहेकका काँचो वा पाकेको ईटा, ढुङ्गा, माटो, बाँस, खर आदि प्रयोग गरी दुई तलासम्म बनाइने साना घर वा छाप्राहरू,
- (ङ) “ङ” वर्ग: परम्परागत वास्तुकला र मौलि क निर्माण प्रविधिमा आधारित समुदायको मौलिक पहिचान झल्कने भवनहरू।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम निर्माण हुने व्यवसायिक वा व्यापारिक भवनहरू बहुउद्देश्यीय वा मिश्रित उपयोगको हुन सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) को खण्ड (ड) बमोजिमको भवनहरूको हकमा मन्त्रालयले स्थानीय तहको समन्वयमा त्यस्ता भवनहरूको अभिलेखीकरण गरी प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्न सक्नेछ। त्यस्तो भवनहरूलाई भूकम्पीय लगायत सुरक्षा वृद्धिका लागि प्राविधिक सुधारको विधि तयार गर्नुपर्नेछ।

(४) कुनै स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको भवनहरू उपदफा (३) अनुसारको सूची बनाउन सक्नेछ।

४. **राष्ट्रिय भवन संहिताको पालना:** नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय भवन संहिता बमोजिम प्रदेशभित्र भवन निर्माण गर्नुपर्नेछ।

५. **भवन निर्माण मापदण्ड सम्बन्धी व्यवस्था** (१) प्रदेशको स्थान विशेषको भौगोलिक विशेषता एवं मौलिकता कायम हुने गरी भवन निर्माणलाई व्यवस्थित गर्न प्रदेश सरकारले भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड स्वीकृत गरि लागू गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको मापदण्ड स्वीकृत गर्दा प्रदेश सरकारले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा भौगोलिक वातावरण र मौलिक संस्कृति झल्कने गरी प्रदेशभर एकै किसिमको वा प्रत्येक जिल्ला, स्थानीय तह वा निश्चित स्थानको लागि अलग अलग मापदण्ड स्वीकृत गरी लागू गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम जारी भएको भवन निर्माण मापदण्ड सबै स्थानीय तह, सरकारी निकाय, सङ्गठित संस्था र व्यक्तिले पालना गर्नुपर्नेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको मापदण्ड हेरफेर गर्नुपर्ने अवस्था देखिएमा सम्बन्धित स्थानीय तह मार्फत सोको आधार र कारण खोली मापदण्ड हेरफेर गर्न मन्त्रालय समक्ष प्रस्ताव पठाउन सकिनेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम प्राप्त प्रस्ताव उपयुक्त देखिएमा प्रदेश सरकारले सम्बन्धित स्थानीय तह वा सम्बन्धित स्थानमा लागू हुने गरी मापदण्ड हेरफेर गर्न सक्नेछ।

(६) कुनै सरकारी वा सार्वजनिक भवन निर्माण गर्दा अपाङ्ग र सेवाग्राहीमैत्री किसिमको डिजाइन बनाउनुपर्नेछ।

(७) उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृत मापदण्डसँग प्रतिकूल नहुने गरी स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्र लागू हुने गरी भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड जारी गर्न सक्नेछ।

६. **भवन संहिता र मापदण्ड बमोजिम भवन डिजाइन र निर्माण गर्नुपर्ने:** (१) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख) र (ड) बमोजिमको भवन निर्माण गर्दा सम्बन्धित स्थानीय तहमा नक्सापासको स्वीकृतिको लागि निवेदन दिनुपूर्व तोकिए बमोजिमको ढाँचामा मन्त्रालयले तोकेको अधिकारी वा निकाय समक्ष अनुमतिको लागि निवेदन दिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त निवेदन जाँचबुझ गरी भवन निर्माणको लागि तोकिएको ढाँचामा सम्बन्धित अधिकारीले अनुमति दिनु पर्नेछ। जाँचबुझको क्रममा थप कुनै कागजात माग गर्न आवश्यक देखिए सम्बन्धित अधिकारीले त्यस्तो कागजात माग गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमति दिन नमिल्ने भए सम्बन्धित अधिकारीले अनुमति दिन नमिल्नाको कारण खुलाई निवेदकलाई जानकारी दिनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको अनुमतिपत्र संलग्न गरी नक्सा पासको स्वीकृतिको लागि व्यक्ति वा निकायले सम्बन्धित स्थानीय तहमा प्रस्तावित डिजाइन समेत साथै राखी निवेदन दिनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको जानकारी उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले पन्ध्र दिनभित्र मन्त्रालय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ र यसरी निवेदन परेको तीस दिनभित्र मन्त्रालयले अनुमति दिन मिल्ने वा नमिल्ने सम्बन्धमा अन्तिम निर्णय गर्नु पर्नेछ।

७. **भवनको नक्सा पास गर्नुपर्ने:** (१) स्थानीय तहले दफा ६ को उपदफा (४) बमोजिम प्राप्त निवेदन बमोजिम यस ऐनको प्रावधान र स्थानीय मापदण्ड विपरीत नहुने गरी पेश भएको भवनको नक्सा पासको स्वीकृति र निर्माण अनुमति दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको डिजाईन चेकजाँच गर्दा मापदण्ड बमोजिम सुधार गर्नु पर्ने देखिएमा उक्त नक्सा सुधार गर्न सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिलाई पत्राचार गरी सोको जानकारी पूर्व अनुमति दिने निकायलाई दिनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सुधार भई आएपछि स्थानीय तहले नक्सा स्वीकृत गरी निर्माण अनुमति दिनु पर्नेछ।

८. **भवन डिजाइन र सुपरिवेक्षण गर्नु पर्ने:** (१) दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख) र (ङ) बमोजिमको भवनको डिजाईन र नक्साङ्कन गर्न मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तीमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरी नेपाल इन्जिनियरिङ् परिषद्मा दर्तावाला विषयविज्ञ, आर्किटेक्ट र इन्जिनियर (सिभिल, स्यानिटरी, इलेक्ट्रिकल, मेकानिकल, भूकम्प) बाट गराउनु पर्नेछ।

(२) अन्य वर्गको भवनको डिजाईन सम्बन्धित विषयमा कम्तीमा प्रविणता प्रमाणपत्र तह (डिप्लोमा) उत्तीर्ण व्यक्तिले गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम डिजाइन गरिएका भवनहरूको सुपरिवेक्षण गर्दा जुन तहको प्राविधिक मार्फत डिजाइन गरिएको छ सोही तहको बरिष्ठ प्राविधिकबाट गराउनु पर्नेछ।

९. **भवन निर्माण, व्यवस्थापन र सञ्चालनमा प्रोत्साहन वा साझेदारी गर्न सक्ने:** (१) मन्त्रालयले व्यवसायिक र सेवामुलक भवनको डिजाईन, निर्माण, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन र सञ्चालनमा निजी, संस्थागत एवं सहकारी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन वा साझेदारी वा दुवै गर्न सक्नेछ।

(२) मन्त्रालयले दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (ड) बमोजिमको भवनको संरक्षण र न्यूनतम क्षेत्रफलसम्मको आधारभूत आवास भवन स्तरोन्नति तथा मर्मत सम्भार वा निर्माणमा प्राविधिक तथा वित्तीय सहयोग लगायतका सुविधाहरू प्रदान गर्न साझेदारी गर्न सक्नेछ।

(३) मन्त्रालयले एकीकृत सेवा भवनहरू, नवप्रवर्तनीय भवनहरू, उर्जा किफायती र हरित भवनहरूलाई प्रोत्साहन गर्न सक्नेछ।

(४) प्रोत्साहन वा साझेदारी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१०. **अभिलेख राख्ने:** (१) मन्त्रालयले प्रदेश अन्तर्गत प्रचलित भवन निर्माण प्रविधिका साथै उपलब्ध निर्माण सामग्रीको अभिलेख राख्नु पर्नेछ।

(२) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमको अभिलेख नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ।

(३) भवन निर्माण प्रविधि सम्बन्धी अभिलेखबाट प्रदेशभित्रको परम्परागत निर्माण प्रविधि, निर्माण सामग्री लोप हुँदै गएको देखिए मन्त्रालयले सोको संरक्षण वा प्रोत्साहन गर्न सक्नेछ।

(४) मन्त्रालय वा अन्तर्गतका कार्यालयले उपदफा (३) बाहेकका नयाँ निर्माण सामग्री, नयाँ प्रविधिलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने भए सो सम्बन्धी कार्य समेत गर्न सक्नेछ।

(५) अभिलेख तयार गर्ने कार्य निर्देशनालय आफैले वा अन्तर्गतको निकाय मार्फत वा कुनै निकाय वा संस्थाको सहकार्यमा समेत गर्न सक्नेछ।

११. **भवनको अनुगमन गर्ने:** (१) भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड स्थानीय तहले लागु गरेको वा नगरेको सम्बन्धमा मन्त्रालयले अनुगमन गर्न गराउन सक्नेछ र सो सम्बन्धी प्रतिवेदन वार्षिक रूपमा सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ।

(२) स्थानीय तहको भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड प्रदेश सरकारले जारी गरेको मापदण्डसँग प्रतिकूल भएको पाइएमा मन्त्रालयले स्थानीय तहलाई सुधार गर्न लेखी पठाउनेछ र सो अनुसार स्थानीय तहले आफ्नो मापदण्ड सुधार गर्नु पर्नेछ।

१२. **अध्ययन अनुसन्धान गर्न सक्ने:** (१) मन्त्रालयले प्रदेशको बस्ती विकास, आवास तथा भवन र वास्तुकलाको क्षेत्रमा विश्वविद्यालय तथा अध्ययन प्रतिष्ठानसँग सहकार्य गरी अध्ययन अनुसन्धान गर्न गराउन सक्नेछ।

(२) अध्ययन अनुसन्धान सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद ३:

बस्तीको पहिचान, विकास, वर्गीकरण र अभिलेखीकरण

१३. **परम्परागत बस्तीको पहिचान र अभिलेखीकरण:** (१) प्रदेश सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी प्रदेशभित्र रहेका परम्परागत बस्तीहरूको देहाय बमोजिम पहिचान, अभिलेखीकरण र अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ:-

- (क) मौलिक बस्ती: प्रदेश महत्वको स्थानीय कला, विज्ञान, वास्तुकला तथा स्थापत्यकला रहेको बस्ती,
- (ख) ऐतिहासिक, धार्मिक तथा सांस्कृतिक बस्ती: प्रदेशको पर्यटकीय महत्वको तथा इतिहास बोकेको ऐतिहासिक बस्ती, धार्मिक बस्ती तथा संरक्षण गर्नुपर्ने सांस्कृतिक बस्ती,
- (ग) पुरातात्विक महत्वको बस्ती: संङ्घीय कानून अनुसारको प्राचीन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तु रहेको अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय, प्रादेशिक वा स्थानीय महत्वको सार्वजनिक तथा निजी प्राचीन संरक्षित स्मारक क्षेत्र भएको बस्ती।

(२) प्रदेश सरकारले उपदफा (१) बमोजिम बस्तीहरूको पहिचान, अभिलेखीकरण र अद्यावधिक गर्दा मन्त्रालयको सिफारिसमा गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम पहिचान र अभिलेखीकरणमा छुट भएका बस्तीहरू थप अभिलेखीकरणका लागि स्थानीय तहले पहिचान गरी मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ।

१४. **बस्ती वर्गीकरण:** (१) मन्त्रालयले बस्तीको विकास योजना तयार गर्नका लागि बस्तीको वर्गीकरण देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) जोखिममुक्त बस्ती,
- (ख) साधारण जोखिमयुक्त बस्ती,
- (ग) अति-जोखिमयुक्त बस्ती,

(२) उपदफा (१) बाहेक साधारण जोखिम बस्तीका लागि जोखिम कम गर्न सुरक्षित उपाय अपनाई योजना बनाइ कार्यान्वयन गरिने छ ।

(३) उपदफा (२) देखि बाहेक अति-जोखिमयुक्त बस्तीहरूलाई दफा १७ देखि दफा २१ बमोजिम स्थानान्तरण गर्न दफा २३ बमोजिमको निर्देशक समितिले कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको एकाङ्की बस्तीको विकास योजना तयार गर्दा सो बस्तीको पहिचान, विकास आवश्यकता र थप हुने क्रियाकलापका लागि बस्तीवासीको सहभागितामा योजना तयार गरि स्थानीय तहको स्वीकृतिमा कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको लामबद्ध, छरिएका र गुजुमुज्ज वा घना बस्तीको विकास योजना तयार गर्दा देहाय बमोजिमका विवरण सहित तयार गर्नु पर्नेछ:-

- (क) हालको अवस्थिति,
- (ख) बस्ती विकास योजना,
- (ग) योजनामा समावेश जग्गाको सट्टा पट्टा रणनीति,
- (घ) स्थानीय तहको सहमति,

- (ड) लागत अनुमान,
- (च) कार्यान्वयन रणनीति।

१५. **बस्ती विकासमा सहकार्य:** मन्त्रालयले दफा २३ को निर्देशक समितिको समन्वयमा बस्ती विकास कार्यका लागि देहाय बमोजिमका निकाय तथा सङ्घ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सक्नेछः-

- (क) सङ्घ, अन्तर प्रदेश सहकार्य र स्थानीय तहहरू,
- (ख) सरकारी, अर्ध सरकारी सङ्घ संस्थाहरू र अनुसन्धान तथा शैक्षिक निकायहरू,
- (ग) कर्मचारी सञ्चय कोष, नागरिक लगानी कोष, सैनिक र प्रहरी कल्याणकारी कोष जस्ता कोष सञ्चालकहरू,
- (घ) स्वदेशी तथा विदेशी व्यक्ति, गैर आवासीय नेपाली, निजी क्षेत्र, र गैर-सरकारी संस्थाहरू,
- (ड) बस्ती विकासमा संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्वका लागि तयार हुने संघ-संस्था वा सोको समूह,
- (च) परिचालन गरिने समुदायहरू ।

१६. **बस्ती निर्माणका विधि:** प्रदेश सरकारले दफा १३ र दफा १४ बमोजिम पहिचान, अभिलेखीकरण तथा वर्गीकरण गरेका बस्तीहरू दफा १७, दफा १८, दफा १९, दफा २० र दफा २१ बमोजिमका विधिहरू अपनाई विकास गर्नु पर्नेछ।

१७. **बस्ती संरक्षण:** (१) दफा १३ बमोजिमका परम्परागत बस्तीहरूको संरक्षण पुरातात्विक महत्वको हकमा पुरातात्विक प्रकारले र अन्यका हकमा दफा १४ को उपदफा (५) अनुसारको योजना बनाई बस्तीको मौलिकता कायम हुने गरी संरक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(२) बस्ती संरक्षणका विधि सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१८. **बस्ती निर्माण:** (१) नयाँ बस्ती निर्माण गर्दा दफा १४ को उपदफा (५) अनुसारको योजना बनाई हिमाली क्षेत्रमा कम्तीमा १० तथा अन्य क्षेत्रमा कम्तीमा २५ घर परिवारका लागि गुजुमुज्ज वा घना बस्ती निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बस्ती विकास योजनामा नयाँ निर्माण गरिने बस्तीको कम्तीमा एकाउन्न प्रतिशत जग्गाधनीको सहमतिमा गर्न सक्नेछ ।

तर, शत-प्रतिशत सहमति र आफ्नै खर्चमा निर्माण गरिने बस्तीका लागि घर परिवारको संख्या उपदफा (१) भन्दा कम भए तापनि बस्ती निर्माण गर्न बाधा पर्ने छैन।

(३) बस्ती निर्माण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१९. **बस्ती पुनर्निर्माण:** (१) मन्त्रालयले बस्तीको भौतिक, आर्थिक वा सांस्कृतिक रूपमा क्षयीकरण भएमा दफा १४ को उपदफा (५) बमोजिमको योजना बनाई पुनर्निर्माण गर्न सक्नेछ। पुनर्निर्माण गर्दा मौलिक स्वरूप र स्थिति भन्दा परिष्कृत गरी विकास गर्नु पर्नेछ।

- (२) बस्तीहरूको भौतिक, आर्थिक वा सांस्कृतिक पुनर्निर्माण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।
२०. एकीकृत बस्ती सम्बन्धी व्यवस्था: (१) मन्त्रालयले स्थानीय तहहरूको समन्वयमा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने क्षेत्र र सोको प्राथमिकीकरण गरी दफा १४ को उपदफा (५) बमोजिम योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ।
- (२) एकीकृत बस्ती सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।
२१. बस्ती स्थानान्तरण: (१) मन्त्रालयले प्रदेश भित्रका अति जोखिमयुक्त बस्तीहरूको पहिचान तथा अभिलेखीकरण गरी प्राथमिकताका आधारमा स्थानान्तरण गर्न सक्नेछ।
- (२) बस्ती स्थानान्तरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।
२२. बस्ती विकास कोषको व्यवस्था: (१) बस्ती विकासका लागि देहाय बमोजिमको स्रोतबाट बस्ती विकास कोष स्थापना गरी सञ्चालन गर्न सकिनेछ:-
- (क) सङ्घ सरकार मार्फत प्राप्त अनुदान वा बजेट,
- (ख) प्रदेश सरकारको अनुदान वा बजेट,
- (ग) विभिन्न शुल्क वा कर,
- (घ) दफा १५ को उपदफा (२) बमोजिम सहकार्य गरिने निकायहरूबाट प्राप्त स्रोत,
- (ङ) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त हुने स्रोत ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको कोष मन्त्रालयमा रहनेछ ।
- (३) प्रदेश सरकारले स्थानीय तह, व्यापारिक तथा सामाजिक संघ संस्था तथा लब्ध-प्रतिष्ठित व्यक्तिलाई बस्ती विकासमा भगिनी सम्बन्ध कायम गराई बस्ती विकास कोषमा योगदान गर्न आव्हान गर्न सक्नेछ।
- (४) कोष सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद-४

संस्थागत व्यवस्था

२३. निर्देशक समिति: (१) प्रदेशको भवन निर्माण तथा बस्ती विकास सम्बन्धी व्यवस्थालाई निर्देशन गर्नको लागि देहायको निर्देशक समिति रहनेछ:-
(क)	मुख्यमन्त्री	-अध्यक्ष
(ख)	मन्त्री, मन्त्रालय	-उपाध्यक्ष
(ग)	मन्त्री, सबै	-सदस्य
(घ)	प्रमुख सचिव	-सदस्य
(ङ)	अध्यक्ष, नगरपालिका राष्ट्रिय महासंघ, गण्डकी प्रदेश	-सदस्य
(च)	अध्यक्ष, गाउँपालिका राष्ट्रिय महासंघ, गण्डकी प्रदेश	-सदस्य

२४. निर्देशक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: निर्देशक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

- (क) प्रदेश सरकारलाई बस्ती विकास तथा भवन निर्माण सम्बन्धी नीतिगत सुझाव दिने,
- (ख) बस्ती विकास सम्बन्धी क्षेत्र पहिचान, प्राथमिकरण र कोष सञ्चालन सम्बन्धी नीतिगत निर्देशन दिने,
- (ग) भवन निर्माण प्रविधि र मौलिक वास्तुकला तथा स्थापत्यकला सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान तथा सहकार्यको नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
- (घ) कोषको बजेट तथा कार्यक्रम सञ्चालनको लागि स्वीकृति प्रदान गर्ने,
- (ङ) कोषबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने, गराउने।

२५. प्रदेश भवन निर्माण सुदृढीकरण प्राविधिक समिति: (१) भवन निर्माण सम्बन्धी व्यवस्थालाई सुदृढीकरण गर्नको लागि देहायको एक प्रदेश भवन निर्माण सुदृढीकरण प्राविधिक समिति रहनेछः-

(क) सचिव, मन्त्रालय	- अध्यक्ष
(ख) प्रतिनिधि, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय	- सदस्य
(ग) प्रतिनिधि, कानून सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय	- सदस्य
(घ) प्रमुख, प्रदेश गुणस्तर तथा नापतौल कार्यालय,	- सदस्य
(ङ) प्रदेश भित्रका इन्जिनियरिङ्ग अध्ययन संस्थान वा इन्जिनियरिङ्ग क्याम्पसका प्रमुख वा प्राध्यापक मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनयन गरेको एक जना	- सदस्य
(च) शहरी पूर्वाधार विकास तथा भवन निर्माण सम्बन्धमा विशेष ज्ञान भएका आर्किटेक्ट, जिओटेक, स्ट्रक्चर, स्यानेटरी, भुकम्प, इलेक्ट्रिकल जस्ता विषय विज्ञहरू मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनयन गरेको एकजना महिला सहित तीन जना	-सदस्य
(छ) निर्देशक, निर्देशनालय	-सदस्य
(ज) सम्बन्धित महाशाखा प्रमुख, मन्त्रालय	-सदस्य-सचिव

(२) समितिले आवश्यक देखेमा सम्बन्धित स्वदेशी वा विदेशी विशेषज्ञ वा अन्य व्यक्तिलाई समितिको बैठकमा पर्यवेक्षकको रूपमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम विदेशी विशेषज्ञलाई आमन्त्रण गर्न मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालयको स्वीकृति लिनु पर्नेछ।

(४) प्राविधिक समितिको सचिवालयको काम मन्त्रालयको सम्बन्धित महाशाखाले गर्नेछ।

२६. प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

- (क) भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गराउन नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन संहिता कार्यान्वयन गर्ने गराउने,
- (ख) भवन निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयनका सम्बन्धमा स्थानीय तहलाई नीतिगत मार्गदर्शन प्रदान गर्ने,
- (ग) भवन संहितामा उल्लिखित व्यवस्था अनुरूप नक्सा स्वीकृत तथा भवन निर्माण भए नभएको जाँचबुझ वा अनुगमन गर्ने, गराउने,
- (घ) स्थानीय निर्माण सामग्रीमा आधारित निर्माण प्रविधिको विकास, अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने, गराउने,
- (ङ) भवन निर्माणसँग सम्बन्धित स्वदेशी वा विदेशी सामग्रीहरूको गुणस्तर निर्धारण गर्न प्रदेश अन्तर्गत गुणस्तर हेर्ने निकायलाई सिफारिस गर्ने,
- (च) भवन संहिता र भवन निर्माण मापदण्डका महत्त्व र उपयोगिताका विषयमा नागरिकलाई विभिन्न माध्यमद्वारा जानकारी गराउने,
- (छ) भवन निर्माण मापदण्डको कार्यान्वयनको निमित्त स्थानीय तहको क्षमता विकास कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्न सहयोग गर्ने,
- (ज) समितिले आफुले गर्नुपर्ने कुनै काम गर्न गराउन आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विशेषज्ञ व्यक्तिहरू समेत रहेका विभिन्न उप-समितिहरू गठन गर्ने,
- (झ) यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक अन्य काम गर्ने, गराउने।

२७. निर्देशक समिति तथा प्राविधिक समितिको बैठक र निर्णय: (१) निर्देशक वा प्राविधिक समितिको बैठक समितिको अध्यक्षले तोके अनुसार बस्नेछ।

(२) बैठकमा कुल सदस्य संख्याको एकाउन्न प्रतिशत सदस्यहरूको उपस्थिति भएमा बैठक गणपूरक संख्या पुगेको मानी निर्णय गर्न सक्नेछ।

(३) बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि निर्देशक समिति वा प्राविधिक समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद-५

सार्वजनिक भवनको निर्माण, प्रयोग, मर्मत सम्भार तथा सञ्चालन

२८. जग्गाको स्वामित्व र भोगाधिकार: मन्त्रालयले प्रदेश सरकारको अनुदानमा संरचना निर्माण गर्दा सम्बन्धित संस्थाको नाममा जग्गाको स्वामित्व वा भोगाधिकार प्राप्त भएको हुनु पर्नेछ।

२९. सार्वजनिक भवन निर्माण: प्रदेश सरकारको लगानीमा वा प्रदेश सरकारलाई प्राप्त हुने अनुदानमा हुने सार्वजनिक भवनहरूको निर्माण गर्दा एकद्वार प्रणाली मार्फत विषयगत कार्यालयले गर्नु पर्नेछ।

३०. **सार्वजनिक भवनको प्रयोग:** सरकारी तथा अर्ध-सरकारी निकायहरू, स्वास्थ्य संस्था, विद्यालय, सामुदायिक र संगठित संस्थाहरूले निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र नलिइ भवनहरू प्रयोगमा ल्याउन पाइने छैन। सो प्रावधान आफ्नै स्वामित्वमा रहेका वा भाडामा लिइने भवनमा समेत लागु हुनेछ।
३१. **सार्वजनिक भवनको मर्मत सम्भार:** प्रदेश सरकारले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका वा उपभोगमा प्राप्त भवनहरूको अभिलेख तयार गरी आवश्यकता अनुसार सामान्य मर्मत सम्भार, नियमित तथा आकस्मिक मर्मत, प्रबलीकरण, पुनर्स्थापना र पुर्ननिर्माण गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद-६

जग्गा विकास र भवन एकीकरण

३२. **जग्गा विकास वा भवन एकीकरण:** (१) कुनै निकाय वा संस्थाले जग्गा विकास वा भवन एकीकरण योजना प्रस्ताव गर्दा मन्त्रालयमा गुरु योजना पेश गर्नु पर्नेछ। त्यस्तो योजना निर्देशक समितिको सिफारिसमा प्रदेश सरकारले स्वीकृत गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृत गुरु योजना कार्यान्वयन गर्न जग्गा प्राप्त गर्नुपर्ने भएमा संघीय कानून बमोजिम हुनेछ।

(३) जग्गा विकासका लागि निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम, जग्गा एकीकरण कार्यक्रम वा घडेरी तथा सेवा सुविधा विकास कार्यक्रम जस्ता विधि अपनाउन सकिनेछ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनका लागि,-

- (क) “निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम” भन्नाले स्थानीय तहको क्षेत्रभित्रको कुनै भागमा कम्तीमा ७५% स्थानीय जग्गाधनी र मोहीहरू समेतको सहभागिता जुटाई सेवा सुविधा सम्बन्धी परियोजना तर्जुमा गर्ने र सो परियोजना बमोजिम काम गर्न प्रदेश सरकार, स्थानीय तह वा स्थानीय नागरिकले लगानी गर्ने गरी सञ्चालन गरिने जग्गा विकास कार्यक्रम सम्झनु पर्छ।
- (ख) “जग्गा एकीकरण कार्यक्रम” भन्नाले स्थानीय तहको क्षेत्रभित्रको कुनै भागमा कम्तीमा ५१% स्थानीय जग्गाधनी र मोहीहरू सहमति रहेमा सो ठाउँमा रहेका जग्गाका विभिन्न कित्ताहरूलाई एकीकरण गरी सो जग्गामा स्थानीय तहको योजना अनुरूप सेवा सुविधाको व्यवस्था गर्ने र त्यस्तो सेवा सुविधाको व्यवस्था गर्दा लागेको खर्च विकसित घडेरीहरू बेची असुल गर्ने र बाँकी विकसित घडेरीहरू साविक कै जग्गाधनी वा मोहीहरूलाई समानुपातिक आधारमा फिर्ता दिने व्यवस्था गरि सञ्चालन गरिने कार्यक्रम सम्झनु पर्छ।
- (ग) “घडेरी तथा सेवा सुविधा विकास कार्यक्रम” भन्नाले स्थानीय तहको क्षेत्रभित्रको कुनै भागको जग्गा प्रचलित कानून बमोजिम प्राप्त गराई वा कुनै संगठित संस्था

मार्फत त्यस्तो जग्गामा सेवा सुविधाको व्यवस्था गरी घडेरीहरू तयार गर्ने र विक्री वितरण गर्ने गरी संचालन गरिने कार्यक्रम सम्झनु पर्छ ।

(४) जग्गा विकास तथा भवन एकीकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-७

कसूर, सजाय र पुनरावेदन

३३. **कसूर र सजाय:** (१) यस ऐन विपरीत कुनै पनि व्यक्ति वा संस्थाले नक्सा स्वीकृत नगराई वा त्यस्तो स्वीकृत नक्सा वा भवन संहितामा उल्लिखित प्रावधान तथा भवन निर्माण मापदण्ड विपरीत हुने गरी हेरफेर गर्नु हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गरेमा त्यस्तो कार्य रोक्न अधिकार प्राप्त अधिकारीले आदेश जारी गर्न सक्नेछ र त्यस्तो आदेशको जानकारी सम्बन्धित स्थानीय तहलाई दिनेछ ।

(३) उपदफा (१) को प्रावधान विपरीत कसैले नक्सा पास नगरी भवन निर्माण गरेमा अधिकार प्राप्त अधिकारीले पाँचलाख रुपैयाँसम्म जरिवाना र पास भएको नक्सा स्वीकृति बेगर हेरफेर गरी भवन बनाएको भएमा दुईलाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी त्यस्तो भवन वा त्यसको कुनै भाग भत्काउन आदेश दिनेछ ।

(४) उपदफा (३) अनुसार कुनै भवन वा त्यसको कुनै भाग भत्काउन दिइएको आदेश नटेरी निर्माण कार्य जारी राखेमा भवन निर्माणको जुन अवस्थामा यस्तो आदेश जारी गरेको हो सोभन्दा पछि बनेको भवनको सम्पूर्ण भाग अधिकार प्राप्त अधिकारीले भत्काउन र उपदफा (३) बमोजिम लगाएको जरिवानाको शत-प्रतिशत थप जरिवाना लगाउनेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम दिएको आदेशानुसार भवनको कुनै भाग भत्काउने कार्य गर्दा भवनको अन्य कुनै भागमा क्षति पुग्न गएमा भत्काउने वा सो आदेश दिने अधिकारी जिम्मेवार हुने छैन ।

(६) यस ऐन विपरीत बन्दै गरेको वा बनिसकेको भवन धितो वा बन्धकी राख्न पाइने छैन र राखिएको कारणले हुने हानी-नोक्सानीको जिम्मेवार त्यस्तो भवन धितो वा बन्धकी स्वीकार्ने व्यक्ति वा संस्था स्वयम् हुनेछ ।

(७) यस ऐन विपरीत बन्दै गरेको वा बनिसकेको भवनमा धारा, बिजुली, टेलिफोन आदि वितरण गरिसकेको भए तापनि ती सुविधा आदिको उपलब्धता बन्द गर्न अधिकार प्राप्त अधिकारीले सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउनु पर्नेछ र सम्बन्धित निकायले सोको कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

(८) दफा ३३ बमोजिम बाहेकका अन्य कसूर र सजायको हकमा प्रचलित कानून बमोजिम जरिवाना तथा सजाय हुनेछ ।

३४. **पुनरावेदन:** दफा ३३ बमोजिमको आदेशमा चित्त नबुझ्ने पक्षले त्यस्तो आदेश पाएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र निर्देशनालयमा उजुरी दिनु पर्नेछ । निर्देशनालयले दिएको निर्णयमा चित्त नबुझ्ने पक्षले सोको सूचना पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-८

विविध

३५. **भवन भत्काउने र लागेको खर्च असुल गर्ने:** (१) दफा ३३ को उपदफा (२) वा (३) बमोजिम कुनै भवन वा त्यसको कुनै भाग भत्काउने आदेश भएमा त्यस्तो आदेश उपर दफा ३४ बमोजिम पुनरावेदन परेकोमा जिल्ला अदालतबाट त्यस्तो भवन वा त्यसको कुनै भाग भत्काउने गरी निर्णय भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र र पुनरावेदन नपरेकोमा पुनरावेदन गर्ने म्याद नाघेको मितिले पैंतीस दिनभित्र अधिकार प्राप्त अधिकारीले त्यस्तो भवन वा भवनको तोकिएको भाग भत्काउने कार्य गर्नु पर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै भवन वा भवनको कुनै भाग भत्काउँदा लागेको खर्च सम्बन्धित व्यक्ति वा निकायबाट सरकारी बाँकी सरह असुल उपर गरिनेछ।
- (३) दफा ३४ बमोजिम भत्काउनु पर्नेभन्दा बढी भाग भत्किन गई क्षति पुग्न गए बापत सम्बन्धित व्यक्तिले क्षतिपूर्ति माग गर्न पाउने छैन।
३६. **अवधारणा तयार गर्न सक्ने:** मन्त्रालयले जनता आवास, सुरक्षित नागरिक आवास लगायतका नमूना बस्ती, एकीकृत बस्तीहरूको अवधारणा तयार गरी तोकिए बमोजिम कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ।
३७. **सहयोग माग्न सक्ने:** दफा ३३ वा दफा ३५ बमोजिम भवन वा त्यसको कुनै भाग भत्काउने कार्यमा कसैले बाधा अड्चन पुऱ्याएमा सम्बन्धित निकायले स्थानीय प्रशासनको सहयोग माग गर्न सक्नेछ। यसरी सहयोग माग भएको अवस्थामा स्थानीय प्रशासनले सहयोग गर्नु पर्नेछ।
३८. **अधिकार प्रत्यायोजन:** (१) यस ऐन बमोजिम मन्त्रालय, निर्देशनालय वा कार्यालयलाई प्राप्त अधिकारमध्ये कुनै वा सबै अधिकार मन्त्रालय, निर्देशनालय वा कार्यालयले कुनै अधिकारी वा कार्यालयलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि जरिवाना गर्ने सम्बन्धी अधिकार प्रत्यायोजन हुने छैन।
३९. **बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार:** यस ऐनको कार्यान्वयन गर्दा कुनै बाधा अड्काउ परेमा प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी त्यस्तो बाधा अड्काउ फुकाउन सक्नेछ।
४०. **नियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउने अधिकार:** (१) यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम, निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ।
- (२) मन्त्रालयले यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलीको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक मापदण्ड बनाई लागु गर्न सक्नेछ।